

Izvorni znanstveni rad
UDK 811.163.42'373.232.1-055.2(497.5 Dubrovnik)
UDK 392.91(497.5 Dubrovnik)
Primljeno: 24.10.2002.

ŽENSKI NADIMCI U STAROM DUBROVNIKU

SLAVICA STOJAN

SAŽETAK: Ženski nadimci nemaju samo identifikacijsku funkciju već pružaju i dodatne obavijesti o ženi, zadirući u pitanje njezina zanimanja, seksualne reputacije, izgleda, karakternih osobina, te iskazujući mišljenje društvene sredine u formi trajne stigme. Nositeljice nadimaka bile su žene iz puka, najčešće one s društvene margine, siromašne, zapuštene, zapale u duševnu i fizičku bijedu, osobito one koje su trgovale svojim tijelom. Ti nadimci vjerno odražavaju ženinu životnu zbilju i njezinu poziciju u kontekstu obiteljskog i društvenog miljea. Dok su mnogi muški nadimci postajali obiteljski, ženski su najčešće prestali živjeti s nestankom žena koje su ih nosile.

Imena pučanki, čiji je utjecaj u dubrovačkom društvu bio neznatan, pokriva dvoimenska formula sastavljena od osobnog imena i pridjevka koji sadrži ime oca, muža (rjeđe brata) ili gospodara, primjerice: Anica Nikolina, Vica Vlahušina, itd. U maloj sredini čiji je repertoar korištenih osobnih kršćanskih imena, bez obzira na razvijeni sustav tvorbenih formanata, bio relativno ograničen, dvočlana imenska formula često nije bila djelotvorna u životnoj svakodnevnici Grada, jer nije mogla udovoljiti potrebama identifikacije ženskih osoba.¹ Da bi se detaljnije identificirale za njih se ponekad koristila i višečlana imenska formula u kojoj se, uz muževu, moglo naći i ime gospodara: Stane, žena Matka Pinjate ili pak, Kata, *tovijernarica* Stjepana Clascija.

---

¹ Mate Šimundić, »Razvitak imenske formule u Hrvata.« *Onomastica Jugoslavica* 9 (1982): 283-291.

Slavica Stojan, znanstveni je savjetnik Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik.

Da je identifikacija žene i u tom slučaju ponekad bila otežana svjedoče primjeri višočlanih imenskih formula: Maruša ud. Curana Hungara de Bonacasa, kći Ruse **Čaparice**.²

U pojedinim primjerima, naime, osobno ime žene i njegov pridjevak nisu mogli udovoljiti potrebama identifikacije osobe. Stoga su pojedine žene stjecale vlastiti ili mužev nadimak koji je, skupa s osobnim imenom, a često i s drugim pridjevcima tvorilo dvoimensku, pa i višeimensku formulu. Marija **Kerubinica**, žena Mata Kušpeta, osuđena je 9. srpnja 1679. na doživotni izgon u Apuliju, nakon što je prethodno bila izložena na sramnom stupu.³

U izvorima u kojima sam tragala (posrijedi su najvećim dijelom zapisnici sudske kancelarije Kaznenoga suda u Dubrovniku u razdoblju između 1600. i 1815. godine, sudske presude i manjim dijelom oporuke) imensko-prezimenska sintagma u žena vrlo je rijetka.⁴ Žene su se najčešće identificirale osobnim imenom i imenom muža ili oca, gdjekad i uz naznaku njihovih zanimanja. Ponekad su se zvale po nadimku oca ili muža, ukoliko nisu nekom osobitošću "zaslužile" vlastiti nadimak.⁵ Obiteljskim nadimkom identificirana je, primjerice, Anka Đurova, koja živi u Gradu, zvana **Deranjina**, koja je pokradena za vrijeme uskrasnih blagdana 1693. godine.⁶ Na isti je način, po svoj prilici, poistovjećena i Rusa **Milašica**, koja je blizu Orlanda prodavala sir, živi model dviju Držićevih komedija.⁷ Na otoku Šipanu svećenik Muratti zabilježio je poslovicu: "Tri Marinke, tri Jajinke, tri Kočnice, tri Mršnice, dvanaest hudoba pakljenijeh." (Marinke su žene iz obitelji Koporčić, Jajinke prema obiteljskom nadimku prezimena Muratti, Kočnice su imale prezime Primić, a Mršnice su bile Mrše).⁸

² *Testamenta de Notaria*, ser. 10 (Državni arhiv Dubrovnik, dalje: DAD), sv. 26, f. 20' (dalje: *Test. Not.*).

³ *Criminalia*, ser. 16, sv. 5, f. 1'-2 (DAD, dalje: *Crim.*).

⁴ Andela Frančić, »Osobno ime u imenskoj formuli.«, u: *Riječki filološki dani*, sv. 2, Rijeka: Filozofski fakultet, 1998: 209-215.

⁵ Marina Čapalija, »Nadimci Velog Drvenika.« *Čakavska rič* 27/1 (1999): 73-79.

⁶ *Lamenta del Criminale*, ser. 50.3, sv. 33, f. 12 (DAD, dalje: *Lam. Crim.*).

⁷ Marin Držić, *Djela*, prir. Frano Čale. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979. Rusa Milašica spominje se u komediji *Venere i Adon* u ovom izdanju Držićevih djela na str. 323, a u komediji *Dundo Maroje* na str. 498.

⁸ Niko Kapetanić i Nenad Vekarić, *Konavoski rodovi (Pi-Ž)*. Dubrovnik-Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2003. (u tisku): pod Primić.

Pažnju su mi privukli nadimci u arhivskim zapisima u kojima je ženska identifikacijska sintagma, uz osobno ime, sadržavala nenasljedni pridjevak nadimačkog podrijetla. Za razliku od osobnog imena, ženski nadimak izražavao je afektivnu, i to u najvećem broju slučajeva pejorativnu značenjsku vrijednost.

Izmišljanje nadimaka bilo je bez sumnje alternativno sredstvo po kojem su se osobe mogle razlikovati u društvu opterećenom umnožavanjem osobnih imena, te obiteljskih imena i nadimaka. Nadimci su varirali svojim sadržajima od neutralnih preko onih pejorativnog značenja do komičnih (posljednje dvoje je moglo biti poistovječeno) i groteskno-vulgarnih. Općenito su smatrani djelotvornim sredstvom društvene kontrole, jer su pogađali osobnost i na taj način otkrivali kako određenu osobu društvena sredina vidi i prepoznaje.⁹ Ženski nadimci koji se susreću u dubrovačkim arhivskim izvorima, kao i u literaturi, upućuju na to da su ih stjecale žene s društvenoga ruba, marginalke, i to ponajviše one koje su bile zaposlene i svoj posao obavljale na javnim prostorima, na ulicama i trgovima Grada, kao sluškinje, prodavačice, pekarice, podrumarice i sl., ili su pak bile prijestupnice poznate gradskim zdurima i često nazočne u kancelariji sudskog pisara kao sudionice kriminalnih radnji, različitih gradskih skandala te uličnih svađa i prepirki.

Osim odlazaka na misu ili ispovijed, žena je općenito bila vidljiva u onoj mjeri u kojoj je njezin izlazak iz kuće bio neizbježan za funkcioniranje obitelji. Njezino mjesto bilo je s unutrašnje strane kućnih vrata, poslovi koje je obavljala isključivo kućne naravi, što joj je određivalo ulogu unutar privatnog, za razliku od muža koji je dijelio i javnu sferu života.¹⁰ Budući da je prisutnost muškarca u kući bila jamac ženine časti i poštenja, na žene koje su živjele same gledalo se s nepovjerenjem, a pravna ograničenja osobne slobode i djelovanja pogađala su te žene u većoj mjeri.¹¹ Ponekad je žena bila prinuđena djelovati, potražiti kakvu zaradu kako bi prehranila obitelj. Kad bi, pak, otškrinula vrata i provirila iz prividne sigurnosti kućnih zidova, ona je već kročila u izazov, u situaciju u kojoj je mogla biti stigmatizirana kao ne-

---

⁹ Scott Smith-Bannister, *Names and Naming Patterns in England (1538-1700)*. Oxford: Clarendon Press, 1997: 18-19.

¹⁰ Ute Karlavari-Bremer, »Identitet žena u bajkama - Pepeljuga i princeza«, u: *Simboli identiteta*, ur. Dunja Rihtman Auguštin. Zagreb, 1991: 90-95.

¹¹ Zdenka Janeković Römer, *Rod i grad*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1994: 126-127.

vjerna i poročna žena, kao zla žena, svodilja, kradljivica, brbljavica, psovačica i slično. Usprkos toj činjenici, u Dubrovniku, posebno u tijekomima gradskog života, susrećemo žene u ulogama i relacijama izvan obiteljskoga života, iako je svaki javni posao (tržnice - pekarice i prodavačice kruha, *tovijernarice*, prodavačice ulja, leda, zeleni, koraljarice, pralje na javnim fontanama, brodarice itd.) ženu dovodio u situaciju da bude prozvana kao ona kojoj je to samo krinka iza koje se dopunski bavi još i prodajom vlastita tijela, ili je pak smatrana svodiljom (*rofijana*).¹² Zараđivanje za život nužno je, dakle, vodilo suprotstavljanjima standardu o ženskoj kreposti, pa su stoga i nadimci, koje su stjecale kao sudionice zbivanja u gospodarskom životu Dubrovnika, najčešće imali agresivan ili u najblažem obliku ironičan karakter. Dnevni život zaposlenih žena u Gradu, koje su redovito pripadale siromašnom donjem sloju društva, bio je više izložen javnosti nego život žena u ruralnim zonama ili pak onih gradskih žena koje su se kod kuće samo brinule za svoju obitelj. Izloženost javnosti, čak i u situacijama kad su radile sa svojim muževima u trgovinama i obrtima, a osobito kad su same ili pak s drugim ženama i muškarcima ulazile u poslove, često u neformalnu, polulegalnu praksu, nadoknađujući nedostatak kvalifikacija snagom i hrabrošću, stavljala ih je u neugodne situacije, razmirice, napade i tuče, pa i u sudske procese s neizvjesnim posljedicama za ženinu čast i egzistenciju.¹³

Za razliku od brojnih motivacijskih skupina jednostavnih i višesložnih ženskih osobnih imena koje susrećemo u Dubrovniku i njegovoj neposrednoj okolini, ženski nadimci su semantički najčešće uvjetovani životnom situacijom: poslom koji je obavljala, ponašanjem ili izgledom žene. Njihova značenja, izravna ili ironizirana, odnosno metaforična, mogu se podijeliti u one koji aludiraju na ženinu seksualnu poročnost, na brbljavost, sklonost piću, prljavštinu, proždrljivost, izgled, napuštenost po rođenju i sl. i na nadimke koji imaju funkciju topičkih ili uslužnih pridjevaka. Uslužni nadimci najčešće nisu emotivno obojeni već jednostavno označavaju ženino zanimanje, poput sljedećih primjera: Anica **Butigarica** (30. 4. 1745.),¹⁴ Katarina **Ledarica**

¹² Nenad Vekarić i dr., *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2000: 109.

¹³ Monica Bolufer Peruga i Isabel Morant Deusa, »On Women's Reason, Education and Love: Women and Men of the Enlightenment in Spain and France.« *Gender & History* 10/2 (1998): 183-217.

¹⁴ *Crim. sv.* 6, f. 217.

(17. 7.1699.),¹⁵ Katarina Lučina, zvana **Uljarica** (7. 11.1672.),¹⁶ Mada **Češ-ljarica** (4.7.1783.),¹⁷ Kata **Klobučarica** (20.10.1789.),¹⁸ Anica **Trgovčevica** (24.4.1669.),¹⁹ itd. Ima i primjera kad je uslužni nadimak asocijativno povezan sa ženinim poslom: Kata Lučina zvana **Zeljenka** bila je travarica.²⁰ Nadimak podrumarice Kate **Kapiljerice** (28.4.1793.) po svoj prilici aludira na način pružanja usluge (kapanje pića), pri čemu su se konzumenti osjećali prikraćenima, pa taj uslužni nadimak ima ironično značenje.²¹ Marija **Bahurina** bila je bez sumnje bahorica, a njezin je nadimak imao, zbog nekog razloga, augmentativnu formu.²² Takva percepcija ženskih nadimaka nazire se i u književnosti. U komediji *Skup* Marin Držić podario je ime (nadimak) **Variva** domaćici naslovnog junaka koja skrbi za prehranu obitelji i očajna je što zbog škrtosti gospodarove moraju gladovati (nasuprot njoj, **Omakala** omače, ali zbog represija mora bježati od gazdarice, a **Mrva** po svoj prilici živi od mrvica), dok pedant preodjeven u vječno zaposlenu godišnicu nosi ime **Oposlovnica**.²³

Isključivo su u službi lakše identifikacije i ženski nadimci u obliku topičkih pridjevaka. Svjedokinja u jednom sudskom procesu 15. rujna 1768. godine bila je Mare Antunova zvana **Vlahinjica**.²⁴ Slični su primjeri Anica s **Pijavičina** (30.10.1789.),²⁵ Goše **Vlahinja** (8. 6.1798.),²⁶ itd. Topičkih ženskih pridjevaka naći ćemo i u literaturi. Možda je u tom smislu najpoznatija Držićeva kurtizana Laura, koju našijenci spominju kao Mandu **Krkarku**.²⁷

Nadimke su često nosile žene koje su na ulicama i trgovima Dubrovnika obavljale posao pekarice i prodavačice kruha. Njihov posao zahtijevao je, uz

¹⁵ *Lam. Crim.* sv. 41, f. 156.

¹⁶ *Lamenta de intus et de foris*, ser. 53, sv. 70, f. 36 (DAD, dalje: *Lam. In. For.*).

¹⁷ *Lam. Crim.* sv. 180, f. 153.

¹⁸ *Lam. Crim.* sv. 192, f. 195.

¹⁹ *Lam. In. For.* sv. 67, f. 182.

²⁰ *Lam. Crim.* sv. 35, f. 68.

²¹ *Lam. Crim.* sv. 200, f. 131'.

²² *Test. Not.* sv. 54, f. 41'.

²³ M. Držić, *Djela*: 537, 661, 761, 658.

²⁴ *Lam. Crim.* sv. 151, f. 75.

²⁵ *Lam. Crim.* sv. 192, f. 202'-203'.

²⁶ *Lam. Crim.* sv. 211, f. 20'.

²⁷ M. Držić, *Djela (Dundo Maroje)*: 339, 369.

poduzetnost i spretnost, da dođu do dobrih sastojaka za svoje proizvode i umješnost u pripravi tijesta i pečenju, te izravni kontakt s brojnim kupcima koji su ih nesmetano promatrali dok su mijesile tijesto na otvorenom, izvijaajući tijelo, a potom zarumenjene i znojne prodavale svoj topli mirisni proizvod koji je podizao želučanu kiselinu često gladnim prolaznicima. Zvali su ih tržnice. Budući da su najuspješnije mogle utoliti glad dubrovačkog puka, prolaznika kroz Grad, pa i dubrovačke gospode, njihova uloga je bila prevažna u svakodnevici gradskoga života. Imale su stoga i pripadajuću ulogu na svečanosti u povodu blagdana sv. Vlaha, kada su pred Dvorom u prisutnosti kneza izvodile ples.²⁸ Nosile su zastavu i “dvije gostarice, jednu punu vina a drugu ulja, dva kolača i vijence sočiva, a na glavi košić i u njemu pogaču i maslinovog granja.”²⁹ Tržnice se zato spominju i u djelima dubrovačkih književnika, a neke od njihovih nadimaka prepoznajemo u zapisnicima sudske kancelarije. O životu dubrovačkih tržnica i njihovu svakodnevnom poslu osobito realistično govori jedna maskerata iz 17. stoljeća, spominjući nadimke triju tržnica, kao i nadimke nekolicine *barabanata* koji su im ucjenama zagorčavali život.³⁰ Pjesma vjerno oslikava ambijent gradskog središta iz toga vremena, prikazujući potanko u čemu je bio sadržaj rada jedne tržnice i pružajući kao primjer dobrih tržnica **Našimoku**, **Čeljupaču** i **Ložićicu**. Nika Našimoka spomenuta je po prvi put u knjigama sudske kancelarije 9. prosinca 1636. godine, i to zasigurno kao mlađa žena, jer joj je stanoviti Nikola Nikole kožuhara predbacio tom prigodom da ima ljubavnika i da je bila “na kari”, što je bila osuda predviđena za žene koje su pošle po zlu putu.³¹ Nika je u to vrijeme već bila udovica stanovitog Petra Petnjičića i majka samo jednog djeteta, sina Marka, koji je kasnije postao fratar. Četiri godine kasnije, 15. prosinca 1640. godine, Nikola Ventura napao ju je šakama, kako su posvjedočili brojni svjedoci: Tomuša, njegovateljica bolnice na Pilama, plemići Sebastijan Pavlov Gondola, Đivo Matov Resti i drugi očevici.³² Marica Pasokojina s Koločepa vrijeđala je 13. svibnja 1641. godine Niku Našimoku optu-

²⁸ Francesco Maria Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*. I, Ragusa: Antonio Martecchini, 1802: 170.

²⁹ Josip Onyszkiewicz, *Slike iz dubrovačke prošlosti*. Dubrovnik: Dubrovačka hrvatska tiskara, 1906: 3.

³⁰ Dragoljub Pavlović, *Dubrovačka poezija*. Beograd: Prosveta, 1963.

³¹ *Lam. In. For.* sv. 35, f. 146', 147.

³² *Lam. In. For.* sv. 40, f. 95'.

živši je da je kurva, a Nikinu sinu narušila čast klevećući ga da kurve drži po kući.³³ Ponovno susrećemo Niku Našimoku na sudu 23. veljače 1644. godine, jer joj je stanovita Kata iz Župe ukrala dva komada *tele* i jednu kožu dok je ona spavala. Višekratna pojava Nike Našimoke u Kaznenome sudu govori prije svega o svijetu kojemu je ta žena pripadala. Njezin nadimak (prema tal. luda rođena) svakako tumači odnos između nje i onih s kojima je svakodnevno komunicirala prodavajući kruh na jednom od središnjih mjesta u Gradu. No, jedna je činjenica neprijeporna: Nika je usprkos svojoj svadljivosti, agresivnom ponašanju (zbog kojeg je možda zaslužila svoj nadimak) i upitnom moralu uspjela kao samohrana majka podići svoga sina, a vještinom ruku i svladavanjem tehnologije pripravljanja kruha stekla reputaciju jedne od najboljih dubrovačkih tržnica. To potvrđuje i Nikin testament sastavljen 22. travnja 1648. godine u Dubrovniku, u vrijeme kad je, iako u starijoj životnoj dobi, bila još uvijek fizički snažna, bistra uma i dobra zdravlja. Tri stranice sitno ispisane notarskom rukom svjedoče da je udovica Našimoka bila vrlo imućna žena. Jedincu sinu fra Marku, župniku s Koločepa, kojeg naziva svojim duhovnim ocem, ostavila je tisuću dukata da joj govori tri mise sedmično, a s ostalim novcem, deponiranim u devet rimskih banaka, mogao je slobodno raspolagati. Sve nekretnine Nika Našimoka podijelila je dubrovačkim samostanima: kuću na Koločepu, u Gornjem Čelu, ostavila je dominikanskom samostanu u Gradu i franjevcima s Dakse po pola. Nakit je podarila franjevačkom samostanu u Dubrovniku. Spominje zlatni lanac s dodatkom od emajla, za koji tvrdi da vrijedi sto dukata, kao i četverostruki zlatni lanac sa srebrnim križem. Zlatninu je željela da bude položena na franjevački oltar s relikvijama. Možda je doista pustopašan život u mladim danima prognozirao Niku u starosti, pa je obvezala i franjevce da joj govore dvanaest puta godišnje tihu, a o sv. Jurju jednu pjevanu misu. Dio imovine ostavila je potom samostanu dumana sv. Klare i bolnici za siromašne koja se nalazila na Pilama.³⁴

Uz Našimoku, najpoznatije tržnice u vrijeme nastanka spomenute pjesme bile su Čeljupača i Ložičica. Pjesnik ih spominje prema njihovim nadimcima, bez osobnih imena, pa ih nije bilo moguće pronaći u arhivskim dokumentima, iako su vjerojatno i one bile stvarne osobe iz životne svakodnevice Grada. Nadimak Čeljupača ima pejorativni oblik prema nazivu za čeljjust, a zasigurno je aludirao na ženinu brbljavost, odnosno viku kojom je tjerala

³³ *Lam. In. For.* sv. 41, f 3'.

³⁴ *Test. Not.* sv. 64, f. 151'-153'.

nepoćudne kupce i kradljivce.³⁵ Nadimak treće tržnice deminutivni je oblik imenice formirane prema glagolu ložiti, a nastao je možda u svezi s tehnologijom pečenja kruha dotične tržnice, koju je pjesnik pohvalio, a ženu podario još i atributom “famoz(n)a”.

U jednom je sudskom procesu svjedočila žena koju su povremeno zapošljavale dvije tržnice: Mande **Kogrlica** i Mada **Smrdunica** (aluzija je na smrad, što je svakako bila negativna reklama za njezine pekarske proizvode).³⁶ “Sumnjam da me zovete što sam tržnica hodila mljet kad bi me pošiljali i hodila bih mljet u Rijeku a zimi u Župu i to jes hodila sam mljet Mandi Kogrlici i Madi Smrdunici koja Mada sved bi me zaklinjala da jom meljem na krn i koja bi mi naređivala da jom sitno meljem anci kad bi koji star rečenom Kogrci samljela na krn i kad bi to ona videla, sved bi me karala, ti si ono mahnitno samljela bivši to ne komporta tržnicam, er kad se melje sitnije izlazi gori kruh, ma ga bude veće i kruh bude crn er muka uzbude privita.”

Anica **Krušonjica** svjedočila je na sudu 27. ožujka 1690. godine. Nije poznato je li i ona bila jedna od dubrovačkih tržnica kako bi se dalo zaključiti prema njezinu nadimku.³⁷ Tri godine kasnije, 28. siječnja 1693. Anica Krušonjica kažnjena je na 4 godine izgnanstva iz Dubrovačke Republike.³⁸

I nadimak tržnice mogao je biti isključivo uslužne naravi bez ironijskih naznaka (Stane **Pecarica**).³⁹

Žene koje su se neskriveno bavile prostitucijom i svodništvom ili su, pak, bile sumnjicene da se time bave često su nosile različite nadimke. Osobitost je tih nadimaka asocijativnost i aluzivnost, nerijetko i vulgarnost, a imali su snažan stigmatizacijski karakter. Ženska čast bila je varijabilna kategorija, a pravila pučke društvenosti dopuštala su druženje poštenih žena s onima koje su posrnule. Stanovi prostitutki bili su u različitim dijelovima Grada, živjele su u neposrednoj blizini obitelji uredna života, koje su strepile da ih ne okrzne pečat prostitucije, da se ne zarazi njihovo zdravo obiteljsko tkivo. Prisutnost javnih žena u susjedstvu bila je, naime, stalna opasnost za dobre glasove nji-

³⁵ Čeljupača prema čeljup, čeljupine odnosno čeljst, kako navodi *Rječnik JAZU*, sv. 1, ur. Đuro Daničić, Zagreb, 1880-1882: 932.

³⁶ *Diplomata et Acta*, ser. 76, 18. st., sv. 3397, br. 42 (DAD).

³⁷ *Lam. Crim.* sv. 28, f. 32.

³⁸ *Crim.* sv. 5, f. 123.

³⁹ *Lam. Crim.* sv. 156, f. 48.

hovich kćeri, ali i za dovodenja u napast muževa i sinova u obitelji. Tako je nadimak u tim slučajevima ostavljao trajni biljeg na ženi koja ga je stekla i bio opomena svima onima koji su joj se na bilo koji način mogli približiti.

Marija Stjepanova zvana **Puljizica** vrijeđala je 12. listopada 1674. godine javno Đivu Đurovu, *tovijernaricu* vladike Marije, udove Vladislava Menze (književnika).⁴⁰ Nadimak Puljizica referira na izgnanstvo u Apuliju, na koje su osuđivane žene u najvećem broju slučajeva zbog nemorala, ali i zbog krađe.

Anica **Puljica** spominje se kao svjedokinja na sudu 24. svibnja 1689. godine.⁴¹ Mara Đurova zvana **Paridinka** s Mljeta (ovdje je aluzija na seksualne odnose sa strancima, odnosno Francuzima, koje su u Dubrovniku ponekad nazivali Paridini, a postojalo je i obiteljsko ime Paridin), tužila je 28. srpnja 1717. Nikoletu Radovanovu, sluškinju svećenika Petra Ricciardija, koja ju je molila da joj uzme jednu djevojčicu od 2 godine i odgoji je. Ona je rekla da će je uzeti ne samo kao sluškinju, već kao vlastito dijete. I ostala je kod nje više godina, a onda se tužena pojavila i otela joj djevojčicu.⁴² Mara Paridinka s Mljeta osuđena je 30. prosinca 1720. na doživotno izgnanstvo u Apuliju zbog nemorala. Prethodno je prošla sramotnu ophodnju na magarcu, bila izložena za puni sat na sramnom stupu, ali je ipak pomilovana na samo 10 godina egzila.⁴³

Vjerojatno se antitezom poslužio tvorac nadimka kad je Mariju, sluškinju Ane, žene Ivana Radova Kotla, osuđenu na šest mjeseci zatvora, koja je potom pomilovana, nazvao **Madalena**.⁴⁴ Ili: Lucija Nikolina, zvana **Reverenda**,⁴⁵ raspitivala se 1673. godine u *forestjera* bi li je tko uzео za dojlju.⁴⁶ Među domaćim ljudima Lucija Reverenda nije mogla dobiti posao, jer je bila na lošem glasu kao kradljivica.⁴⁷ Da je doista riječ o osobi poznatoj u skandaloznoj praksi dubrovačkog života potvrđuje i činjenica da je “stavljena u

---

⁴⁰ *Lam. In. For.* sv. 73, f. 68’.

⁴¹ *Lam. Crim.* sv. 29, f. 93.

⁴² *Lam. Crim.* sv. 68, f. 82.

⁴³ *Crim.* sv. 16, f. 124.

⁴⁴ *Crim.* sv. 6, f. 155’.

⁴⁵ Ženama je često bila upućivana uvreda kurvo, s atributom koji je označavao svećenički odnosno redovnički status, poput primjerice “popovska kurvo”. U tom slučaju sintagma je, uz uvredu ženi, sadržavala bezbožništvo i prezir prema instituciji Crkve.

⁴⁶ *Lam. In. For.* sv. 71, f. 32.

⁴⁷ Miroslav Pantić, *Susret s prošlošću*. Beograd: Prosveta, 1984: 219, 220.

komediju”. Ta žena s ruba dubrovačkog društva višekratno se spominje u *Donu Funkjelici* kao “majka Reverenda”, zacijelo zbog posla hraniteljice gradske dojenčadi.⁴⁸ Sudska praksa svjedoči da joj je, nakon što je ukrala dva prstena u kući kapetana Luka Tripunova Marinovića, izrečena presuda doživotnog izгона iz Grada 30. travnja 1681. godine, ali joj je poslije šest godina progonstva kazna bila opraštena.

Pored antiteze, pri kreiranju nadimaka koriste se metaforični i alegorijski izrazi, osobito kad su posrijedi bile žene čiji moral nije uživao povjerenje šire društvene zajednice, susjedstva, ponekad ni vlastite obitelji. Stonski kovač Tomaš nazvao je stanovitu Peru **Perlicu** *putanom* 1581. godine. Marija, žena Andela postolara, zvana **Ljepirica**, kažnjena je 28. ožujka 1683. godine kaznom sramotne ophodnje na magarcu po gradu, izlaganjem na *berlini*, te s 25 udaraca bičem, žigosanjem sramnim žigom na čelu i odsijecanjem nosa i ušiju. Njezina sestra Jaka kažnjena je nešto blaže, samo s 25 udaraca bičem i izlaganjem na sramnom stupu. Izgleda da je, osim sklonosti prostituciji, bila i kradljivica.⁴⁹

Marija Nikolina zvana **Minčeta** osuđena je 31. srpnja 1684. na izgnanstvo u Apuliju na dvije godine, ali je prethodno morala platiti Filipu Santoliju sve što mu je ukrala.⁵⁰

Anica, kći Ivana Demovića zvana **Končerica**, osuđena je 6. lipnja 1738. godine na zatvorsku kaznu zbog skandaloznog života s oženjenim čovjekom Petrom Budićem.⁵¹

Aluzivne nadimke imale su i dubrovačke svodilje.

Kata **Čupelka** i Marija **Beskuće** pokušale su 27. ožujka 1690. godine iskoristiti djevojku koja je bolešću bila privezana za postelju, u vrijeme odsutnosti njezine majke Mandaljene Radove. Iako je punih pet godina ležeći bolovala, uspjela je vikanjem potjerati dva *forestjera* koja su joj svodilje uvele u kuću. Saznavši što su joj spremale kćeri, majka je potražila svodilje da se s njima razračuna, ali su je one istukle i iščupale joj kosu. Na sudu su o ovom

⁴⁸ Slavica Stojan, »Žitelji Stona i Malog Stona u *Malahnoj komediji od pira* Antuna Sasina.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU* 28 (1990): 183-192.

⁴⁹ Ukrala je prase Jakovu Nataliju (*Crim. sv. 5, f. 24*), pokrala stvari Juniju Gabrijelovom Cervi (*Crim. sv. 5, f. 25*).

⁵⁰ *Crim. sv. 5, f. 46'-47*.

⁵¹ *Lam. Crim. sv. 93, f. 1-5, 49'-51, 66*.

slučaju svjedočile tri dubrovačke marginalke sa svojim narativnim nadimcima: Marija Kerubinica, Anica Krušonjica i Anka Mrnareva.⁵²

Marija **Maganjana** (prema tal. *magagnare*, pokvariti), *butigarica*, držala je, kao mlada žena, 1732. godine trgovinu nasuprot ulici od Petilovrijeana.⁵³ Nadimak sadrži prezir koji je uživala ta žena u svojoj sredini. Pretukao ju je Marko Rore 1759. godine i zbog toga bio osuđen na 20 dana zatvora i plaćanje svih troškova sudskog postupka i Marijina liječenja u bolnici.⁵⁴

Agresivnošću i prostotom zvuče pojedini ženski nadimci. "Imam ti kućom i životom privratiti Marene **Buzarade** rofijano!" prijetio je 19. kolovoza 1677. Peri Jakobovoj iz Rožata Jakob Sinkov iz Čajkovice.⁵⁵ Kata, kći Pera Radovca, a žena Petra Nikolina Veselića, spominje se prilikom rođenja sina Petra 1711. godine s nadimkom **Vražja Guzica**.⁵⁶

I nadimci prostitutki koje pronalazimo u literaturi dubrovačkih pisaca mogu varirati od agresivnih pridjevaka do alegorijskih pojmova. U *Noveli od Stanca Držić* spominje imena i nadimke nekoliko dubrovačkih prostitutki na čelu s *batesom* Pavicom "koja penga lica": **Perlica**, **Kitica** i **Propumanica** (prema tal. *profumo*, miris).⁵⁷ Prostitutka Anica **Moemuća** (majmunica), koju njezina svodilja Milica naziva "moja perličice" (antiteza vezana uz pojam biserne bjeline odnosno čistoće rado je korištena prilikom stvaranja nadimaka prostitutki), prikazana je u komediji *Beno Poplesija* ili *Komedija nazvana "Robinja"* sa stanovitom simpatijom, kao osoba koja traži iskrenu i stvarnu ljubav u životu.⁵⁸ U anonimnoj komediji *Starac Klimoje* spominje se kurtizana Mare **Slavic** (slavuj), "najfamoznija kurva koju ima Dubrovnik".⁵⁹ Sluškinja problematična morala u Putičinoj komediji nosi ime (nadimak) **Drpa**.⁶⁰

⁵² *Lam. Crim.* sv. 28, f. 32.

⁵³ *Lam. Crim.* sv. 94, f. 93.

⁵⁴ *Crim.* sv. 7, f. 86'.

⁵⁵ *Lam. Crim.* sv. 12, f. 89'.

⁵⁶ N. Kapetanić i N. Vekarić, *Konavoski rodovi (Pi-Ž)*: (pod Veselić).

⁵⁷ M. Držić, *Djela*: 304.

⁵⁸ Milan Rešetar, *Četiri dubrovačke drame u prozi iz kraja XVII. vijeka*. Knj. 6, Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1922: 133.

⁵⁹ »Starac Klimoje.« *Komedije 17. i 18. stoljeća*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, sv. 20, ur. Marko Fotez. Zagreb: Matica hrvatska-Zora, 1967: 206.

⁶⁰ Antun Ferdinand Putica, »Ciarlatano in motto.« *Komedije 17. i 18. stoljeća*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, sv. 20, ur. Marko Fotez. Zagreb: Matica hrvatska-Zora, 1967.

Kao što su nadimci prostitutki i svodilja, uz identifikaciju, bili isključivo u funkciji stigme, tako su nadimci kradljivica značili stanovito upozorenje građanima, osobito u za Grad teškim vremenima neimaštine i stalne opasnosti od gladi, bolesti i pljačke. Poznate dubrovačke kradljivice bile su Marija Vlahinja, zvana **Becca Sporca**, i njezina kći Marija. Obje se spominju 29. listopada 1725. godine, a pojedinačno i u drugim prigodama.⁶¹ Nadimak Becca Sporca govori o preziru koji je u svojoj sredini uživala majka (pa uz nju i kćer kao “pomagačica”), a “zaslužila” ga je provjerenim sklonostima krađi i drugim oblicima nemoralna. Znalo se u Gradu da je kradljivica i Kate, kći Ivana Krivovrata, soldata, zvana **Divnica** (nadimak je bez sumnje antiteatičnog karaktera). Osuđena je jednom prigodom na petnaest dana zatvora i da vrati sve što je ukrala jednoj *picokari* (zlatni nakit).⁶²

Brljivost žena smatrana je velikom manom, osobito kad joj je bilo pridruženo temperamentno reagiranje i žestina u vladanju. Stoga su takve žene nazivane različitim, obično alegorijskim (životinje, ptice i stvari koje bruje i zvrndaju, odnosno onomatopejski pridjevak) ili aluzivnim (usna šupljina) nadimcima.

Mandaljenu Franovu zvanu **Zvrčoka** pretukao je 26. srpnja 1717. godine Trojan, sin Marije Kukavice kod koga je došla kupiti za groš ulja.⁶³

Nika Matkova **Čiopa** pokradena je 13. veljače, 1697. godine.⁶⁴

Katarina Petrova, dojilja u Bolnici od milosrđa na Pilama, svjedočila je 9. ožujka 1674. godine da je desetomjesečna djevojčica, koju je bacio niz među Cvjetko Petrov Pršukat iz Petrova Sela, već bila mrtva kad ju je donijela u bolnicu majka Jele **Gubica** iz Petrova Sela.⁶⁵

Ivan Stoja, vojnik, tužio je 20. svibnja 1778. Mariju, ženu Pavla Senka, i njezine dvije sluškinje, koje su mu gadale djecu kamenjem u kući, a među svjedocima na sudu je nazočila i Mara **Kikirišica** (prema tal. *chicchirichi* - glasanje pijetla).⁶⁶

⁶¹ *Lam. Crim.* sv. 78, f. 28’.

⁶² *Crim.* sv. 6, f. 190’.

⁶³ *Lam. Crim.* sv. 68, f. 87.

⁶⁴ *Lam. Crim.* sv. 38, f. 29.

⁶⁵ *Lam. In. For.* sv. 72, f. 90-97.

⁶⁶ *Lam. Crim.* sv. 169, f. 49.

S Petrom Perićem iz Brodacu, osuđenim na dvije godine veslanja na mletačkoj galiji, dospije li u ruke pravde, kažnjena je 1783. i Maria **Ćućupia** na kaznu od mjesec dana zatvora.⁶⁷

Ženinom izgledu doprinosila je prije svega duga zdrava kosa, obično svijena u pletenicu. Odsjeći ženi, osobito mladoj djevojci pletenicu bilo je ravno obeščaćenju. Zato i nije čudo što se podrugljivi nadimci vezani uz žensku pojavu vrlo često odnose na izgled ženine kose. U jednom događaju sudjelovala je 17. lipnja 1673. godine Marica, zvana **Kusanica**, *tovijernarica*.⁶⁸ Na neurednu kosu upućuje nadimak već spominjane Kate **Čupelke**.⁶⁹ O Čupelkinom upitnom moralu svjedoči kazna od tri mjeseca zatvora, kojoj je prethodila sramotna ophodnja na magarcu, pola ure izlaganja na stupu sramote i 25 udaraca bičem.⁷⁰ Na izgled žene odnosi se i nadimak stanovite Lucije Sambrailo, Župke iz Postranja, zvane **Šešanka**. U svojim romansiranim prikazima pada Dubrovniku tu zbiljsku osobu suvremenog života spominje nekoliko dubrovačkih pisaca (Ivan Stojanović, Lujo Vojnović, Josip Bersa) kao gnjevnu ženu koja je javno iskazivala prezir prema vlasteli lojalnoj novim političkim okolnostima austrijske vlasti. Stojanović tvrdi da je vikala za njima: "Hod'te, hod'te, izdajice Dubrovniku i sv. Vlaha!"⁷¹

Stane, zvana **Beznoga**, rođena Vlahinja, nastanjena u Cavtatu, ovako se branila 7. veljače 1727. godine od optužbe da je izvršila čedomorstvo: "Rekli su da sam dijete udušila, ma nijesam Gospodo zaisto, i za sve da sam sada bila bređa, ali sam i od prije radala veće puta i sved sam djecu posilala na sveto krštenje i na ospedo i to mi je slijedilo od prije za šest puta i sved sam plaćala ko mi je nosio rečenu djecu đe valja na ospedao, kako imam dosta svjedožbe..."⁷²

Proždrljivost i pijanstvo mogli su biti oprošteni muškarcima, ali ne i ženama.

Anica Pavlova, zvana **Bria** (tal. pjandura) osuđena je 29. lipnja 1675. godine na javni rad u trajanju od mjesec i pol dana ili tri mjeseca zatvora (to je

⁶⁷ *Crim. sv.* 8, f. 125, 125'.

⁶⁸ *Lam. In. For. sv.* 71, f. 64.

⁶⁹ *Lam. Crim. sv.* 38, f. 29. Kata Čupelka pokrala je Niku Matkovu Čiopu 13. veljače, 1697. godine, a bile su prijateljice još od vremena trešnje.

⁷⁰ *Crim. sv.* 5, f. 169'.

⁷¹ Ivan Stojanović, *Povjest Dubrovačke Republike*. Dubrovnik: Izdanje i naklada Srpske dubrovačke štamparije A. Pasarića, 1903: 277.

⁷² *Lam. Crim. sv.* 79, f. 80'-81', 82'-84, 85-90, 91-94'.

vrijeme kad se gradi nova katedrala i popravlja u potresu oštećeni Knežev dvor).⁷³

Anica **Magnatutto** pretučena je 19. veljače 1759. pred bolnicom na Pila-ma.⁷⁴ Njezin nadimak sadrži dvostruko značenje: proždrljivost i neizbirljivost u konzumiranju jela, dakle životinjska svojstva.

Više na kaznu sramoćenja, tzv. moricu, koja je bila ukorijenjena na dubrovačkom selu, nego na vješticarstvo (mora) podsjeća nadimak Anice **Morice** iz Rijeke dubrovačke 1719. godine, iako je Moro funkcionirao i kao obiteljski nadimak.⁷⁵ Tročlanom formulom kao Anica Ivanova zvana Morica iz Omble spominje se ista žena u još jednom sudskom postupku.⁷⁶

Na sumnjive okolnosti podrijetla upućuje ženski nadimak Spurta. Mada Vlahova zvana **Spurta** (prema lat. *espurius*, izloženik, nahod) svjedočila je 12. studenog 1692. u kaznenom postupku zbog krađe u ruševinama nakon potresa.⁷⁷

Anica Drašina, zvana **Spurta**, u više je navrata vrijeđala svoje susjede, djevojke Paulu i Lukreciju, kćeri pok. Nikole Klepenca: “Kurve stare neće, nevaljate, već ste stare... vi ste što i ja, nijeste ništa bolje od mene, kurve, zabite mi nos...”⁷⁸

U Apuliju je zbog sklonosti krađama bila prognana 15. travnja 1742. godine Jela **Spurta**, sluškinja Stane, žene Matka Mihova s Petrova Sela.⁷⁹

Blagi ironijski karakter imaju sljedeći ženski nadimci:

Gospodarica Kata **Snovalja** pretukla je svoju sluškinju Anicu Tomaševu iz Luke Šipanske 13. veljače 1722. tako “da joj je ispala kurđelica iz glave”.⁸⁰

U slučaju ubojstva kožuhara Nikole Drvenice 12. svibnja 1732. godine oko 9 sati uvečer svjedočila je njegova susjeda Klara **Nedostavka**.⁸¹

⁷³ *Crim. sv. 5, f. 1’.*

⁷⁴ *Lam. Crim. sv. sv. 132, f. 47’.*

⁷⁵ *Lam. Crim. sv. 71, f. 169. Usp. Nella Lonza, Pod plaštem pravde. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1997: 164.*

⁷⁶ *Lam. Crim. sv. 57, f., 78.*

⁷⁷ *Crim. sv. 5, f. 172, 174.*

⁷⁸ *Lam. In. For. sv. 57. f. 15-16’, 21’.*

⁷⁹ *Crim. sv. 6, f. 203.*

⁸⁰ *Lam. Crim. sv. 73, f. 31.*

⁸¹ *Lam. Crim. sv. 84, f. 73’ (nedostavati, isto što i nedostajati, prema Stulliju).*

Upravo zbog svojih značenja ženski nadimci imaju indikativnu stilsku funkciju. Afektivni naboj ženskog nadimka sugeriran je najčešće određenim tonom ironije ili poruge, metaforičnim odnosno alegorijskim pojmom. Sustav ženskih nadimaka nema, naime, samo svojstvo identifikacije, već i kvalitetu posve određenog osobnog značaja. Ti nadimci, dakle, ne služe samo u distinktivne svrhe, već pružaju i dodatne obavijesti o ženi kojoj ga je tvorac namijenio, zadirući u pitanje njezina zanimanja, seksualne reputacije, izgleda, karakternih osobina, te iskazuju mišljenje društvene sredine o određenoj ženi u formi trajne stigme. Dok su mnogi muški nadimci, koji su rijetko imali stigmatizacijski karakter, postajali obiteljski, a snagom zapisa postali i nasljedni, tj. pretvorili se u prezimena, ženski su nadimci najčešće prestali živjeti s nestankom žena koje su ih nosile.

Tvorci nadimaka jako su vodili računa o semantici, pa tako ženski nadimci u svojim značenjima variraju od antitetičnih pojmova preko maštovitih asocijativnih do onih preuzetnih i drskih, posve vulgarnog sadržaja. Imajući na umu identifikacijsku, ali i stigmatizacijsku komponentu, znali su kreirati vrlo domišljate, stilski obilježene i duhovite nadimke. Ostali su nepoznati u povijesti i često živjeli kraće od nadimka koji su stvorili. Ono što možemo o njima pretpostaviti jest činjenica da su bili u bliskim odnosima sa ženom kojoj su nadjenuli nadimak (kao znanci, susjedi, kupci, pa i korisnici usluga) i da su, bez obzira na to, prema njoj usmjeravali svoj podsmijeh, ruganje, često i duboki prezir ili gađenje. Izmišljanje nadimaka bila im je navika ili užitak u koji su unosili mnogo simbolike, duhovitosti, ali i poruge i poniženja, no neki su nadimci, osobito oni topičkog i uslužnog karaktera, nastajali spontano iz posve praktičnih razloga i bili najčešće pošteđeni ironijskog značenja. Većinom su nadimci nastajali u ranijem razdoblju života njegova nositelja. Oni ne iskazuju osobito bogatstvo motiva, premda im ne nedostaje metaforike. Treba naglasiti da su nositeljice nadimaka bile žene iz puka, najčešće one s društvene margine, siromašne, zapuštene i zapale u duševnu i fizičku bijedu, osobito one koje su trgovale svojim tijelom. Ženskim nadimcima nije do sada pridavana pažnja, zanemarivani su i kao identifikacijska i kao sociolingvistička činjenica jer povijesni izvori malo govore o pučkim ženama. Iako često potvrđuju primjere moralne izopačenosti i otklone od društvenih formi, ti nadimci vjerno odražavaju ženinu životnu zbilju i njezinu poziciju u kontekstu obiteljskog i društvenog miljea.

FEMALE NICKNAMES IN OLD DUBROVNIK

SLAVICA STOJAN

Summary

Unlike personal names, nicknames render an affected and generally pejorative meaning. A brief survey of women's nicknames, traced in the archival sources of Dubrovnik and in literature, leads to the assumption that the nicknamed women belonged to the marginal social groups, and as such were often seen at court, accused of scandal, brawling in the streets or slanderous behaviour. Others, however, earned their nicknames by working in public places, streets or city stores, as maids, shopkeepers, bakers, innkeepers etc.

In view of motif, female nicknames do not range widely, but are lavish in metaphor. Their meanings, explicit or ironic and metaphorical, may be divided into those which allude to the woman's sexual misconduct, defamation, inclination to filth, gluttony, witchcraft, physical appearance, evilness, motherless origin etc., and the ones operating as topical or functional nicknames.

Persons were usually nicknamed in their early age. While most of the male nicknames ran in the family, eventually becoming surnames and as such hereditary, women's nicknames, however, were to disappear with the death of their bearers. The nicknames of both men and women seem to have outlived their anonymous authors. There is no doubt that there were individuals to whom the coining of nicknames was a habit or entertainment they approached with a lot of symbolism, wit, but ridicule, mockery, and contempt as well.

Female nicknames are not only a very interesting socio-linguistic subject matter, but can also be used as a valuable source for the study and interpretation of the woman's position in and outside the family.